

אני ואתה עומדים בזירה -

או ניצחת או ניצחתי

מים ראשונים: דף זה היה בין הראשונים שכתבנו, בתחילת מפעל מחלקי המים, וחזרנו עליו שוב ושוב וגילינו בו כל פעם מים חיים חדשים. כמאמר חכמים: "הפוך בה והפוך בה דכולה בה" (מסכת אבות ה כב) ו"אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת" (חגיגה ט ע"ב). ראה שולחן ערוך הרב הלכות תלמוד תורה פרק ב סעיף ג: "ולדברי הכל בתחילת לימודו של אדם בין במקרא בין במשנה בין בתלמוד, בכל יום, לא די לו בלימוד פעם ושתיים ושלש, אלא צריך לחזור על כל אחד פעמים רבות מאד. הכל לפי כח זכרונו של אדם כדי שיזכור היטב ... וכן היו עושים בימיהם שהיו לומדים בעל פה היו לומדים בתחילת לימודם רק ב' או ג' פרקים משניות או ברייתות בשבוע והיו חוזרים עליהם מאה פעמים ויותר. ואמרו חכמים אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה פעמים ואחת, שזה נקרא עובד אלהים וזה נקרא לא עבדו כראוי". אמנם שם מדובר במשנה ותלמוד ואנו במדרש, אבל נראים הדברים נכונים גם למדרש, שכשמו כן הוא, חוזר ונדרש. אגב אורחא, נראה שהמשפט: "אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת", הוא עצמו נושא שמן הראוי לדון בו, אולי בפרשת ואתחנן ("ושנתם לבניך").

שמות רבה פרשה כז ט¹

"וישמע יתרו" - זהו שכתוב: "בני אם ערבת לרעך, תקעת לזר כפך... נלכדת באמרי פיך... (משלי ו א-ג) - אמר רבי נחמיה: נאמרה על החברים.² כל הימים שאדם חבר לא איכפת לו בצבור ואינו נענש עליו. נתמנה אדם בראש ונטל טלית,³ לא יאמר: לטובתי אני נזקק, לא איכפת לי בצבור. אלא כל טורח הצבור עליו. אם ראה אדם מעביר בְּיָא על חברו,⁴ או עובר עבירה ולא ממחה בידו, הוא נענש עליו.⁵ ורוח הקדש צווחת: "בני אם ערבת לרעך" - אתה ערב עליו. "תקעת לזר כפך" - אמר לו הקב"ה: אתה הכנסת עצמך לזירה, ומי שהוא מכניס עצמו לזירה או נְצוּח או נְצוּח.⁶

¹ רב הרמז והסוד על הדרש והפשט בפרד"ס מדרש זה וגם בפעם המאה ואחת, איננו בטוחים שעמדנו עד סוף דעתו. אחרי כל ההסברים והעירות השוליים "אשר במים מתחת לרקיע", בהם ניסינו כוחנו, אנו מבקשים את עזרת דולי המים ושותיהם שיאירו בו עינינו ויחדו בו לבותינו לרדת אל פשט-רמז-דרש סודו של מדרש זה.

² חבר הוא מי שמקפיד ומדקדק במצוות כמו דיני טומאה וטהרה ומצוות התלויות בארץ (הפרשת תרומות ומעשרות באופן מלא). "חבר אינו הולך לבית הקברות ואינו מגדל בהמה דקה ואינו נותן תרומה ומעשר לכהן עם הארץ ואינו עושה טהרות אצל עם הארץ ואוכל חולין בטהרה" (אבות דר' נתן נוסח א פרק מא). "חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן" (פסחים ט ע"א) וגם "חבר אינו צריך התראה" (סנהדרין מא א). לענייננו כאן, הכוונה לתלמיד חכם שיושב ועוסק בתורה ואינו נושא באחריות ציבורית (כיללניק בימינו...). ובתלמוד מופיע גם הרבה התואר "תלמיד חבר". ראה המדרשים על הפסוק בשיר השירים ח יג: "חברים מקשיבים לקולך", כגון בבא בתרא עה ע"א: "אין חברים אלא תלמידי חכמים". וראה זאת עוד, פירוש המשנה לרמב"ם מסכת דמאי פרק ב משנה ג: "חבר קורין לכל תלמיד חכמים. וכן קורין לתלמידי חכמים חברים. וקראום בשם זה מפני שחברותם זה לזה היא החברות האמתית מפני שהיא לשם שמים". משמע שכאשר תלמידי חכמים רבים זה עם זה, כבר אינם חברים תרתי משמע ואף חברותם לשמים בספק היא.

³ גלימה מיוחדת (טוגה) המסמלת בעל משרה. ראה אבן שושן. וכאן הוא כנראה המקור. ובמקרא: "שמלה לכה קצין תהיה לנו" (ישעיה ג ו). לא מצאנו מקורות נוספים, במדרשים, שנטילת טלית היא סמל לשלטון מלבד אולי זו המיוחדת של הקב"ה בעצמו בשעת בריאת העולם: "ר' שמעון בן יהוצדק שאל את ר' שמואל בר נחמני ואמר לו: כיצד ברא הקב"ה את האורה? אמר לו נתעטף בטלית לבנה והבהיק העולם מאורו" (מדרש תהלים (בובר) מזמור קד, ע"פ בראשית רבה ג ד). אולי זה דומה ואולי לא.

⁴ עושה עוול או חמס. ראה בראשית רבה צג סימן ו: "בי אדוני - בְּיָא אתה מעביר עלינו" - דברי יהודה בנאומו ליוסף בתחילת פרשת ויגש (בדברינו **היו דבריו של יהודה נראים לכל צד** בפרשת ויגש). ובבראשית רבה יב י: "ר' יודן נשיאה שאלו לרבי שמואל בן נחמן: ... מהו שכתוב: סלו לְרַכְבַּ בְּעֶרְבוֹת בְּיָה שְׁמוֹ (תהלים סח ה)? אמר לו: אין כל מקום ומקום שאין לו איש ממונה על בְּיָה שלו. אנדיקוס במדינה ממונה על בְּיָה שלה, אגוסטוס במדינה ממונה על בְּיָה שלה, כך מי ממונה על בְּיָה של עולם? הקב"ה: בְּיָה שְׁמוֹ - על בְּיָה של עולמו". אדם ששולט (לרעה) על חברו, מחייב את הדיין להתערב. משחק מאד מתוחכם של הדרשן בין "בְּיָה" ו"בי" בעברית וביא ביוונית. ובאמת ר' יהודה נשיאה שם לא אוהב את דרשתו של ר' שמואל בן נחמן ומעדיף דרשה אחרת. שם, עכ"פ ביא הוא גם השלטון והממשל שממונה לתיקון העוול או שהוא עצמו יוצר עוול. ולפי Jastrow פירושו מס - מס דרכים (יוונית). ונראה שהכל משמעות אחת היא. ראה עוד פירוש רמב"ן לפרשת מקץ, בראשית מג כ, כאשר האחים מובאים לביתו של יוסף ומדברים לפני הממונה על הבית, שחולק על רש"י שם אשר מפרש ש"בי אדוני" הוא לשון בעיא ותחנונים, ומציע, בעקבות המדרש שלנו ודומים לו, שהפירוש הוא: "לשון צעקה ותרעומת על שבר ועל עוות דבר". ועד כאן הביא זו.

⁵ יש כידוע דין כללי של "כל ישראל ערבים זה בזה" שמבוסס על הפסוק בפרשת קדושים: "הִכַּח תּוֹכַח אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עִלְיוֹ חֶטְא" (ויקרא יט יז), וגם על הפסוק בתוכחה של פרשת בחוקותי: "וְנָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו וְכוּ" (ויקרא כו לז) - נושא עליו הרחבנו בדברינו **כל ישראל ערבים זה בזה** וגם **הוכח תוכיח את עמיתך**. ראה גם דברינו **הנסתרות והנגלות** בפרשת נצבים. אבל כאן נראה שהערבות היא של המנהיג, של מי שנטל טלית והתמנה על הציבור.

⁶ העימות הוא בין מי שהתמנה על הציבור ובין הציבור עצמו. נראה לפרש ש"נְצוּח או נְצוּח", איננו במובן שאו הממונה מנצח את הציבור או הציבור מנצח את המנהיג, אלא באופן חיובי יותר, שאו שיש עימות או שאין עימות. ניצחון לממונה ייחשב אם הוא מונע עימותים וחי בשלום עם הציבור, ואילו הפסד למנהיג הוא כאשר הוא בעימות מתמיד עם הציבור. ולעצם הרעיון של מינוי

אמר לו הקב"ה: אני ואתה עומדים בזירה, או ניצחת או ניצחתי.⁷

פרשת הדיינים

"כל מי שמוציא דין אמת לאמתו ... כאילו היה שותף עם הקב"ה במעשה בראשית" (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה ב, בפרשתנו).

"כל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל (בגלל) דייני ישראל" (גמרא שבת קלט ע"א).

"והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע (דניאל יב ג) - זה דייני שדן דין אמת לאמתו" (בבא בתרא ח ע"ב).

"לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו (תהלים פב ה) - לפי שאינם יודעים לכוון את הדין לפיכך העולם מתמוטט" (מדרש תהלים בומר פרק פב).

"לעולם יראה דייני עצמו כאילו חרב מונחת לו על צווארו וגהינום פתוחה לו מתחתיו, וידע את מי הוא דן ולפני מי הוא דן ומי עתיד להיפרע ממנו ... שנאמר: אלהים נצב בעדת אל" (רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כג הלכה ח).⁸

מי שלא עסק בצרכי ציבור - מדרש תנחומא פרשת משפטים סימן ב

מעשה ברבי אסי כשהיה מסתלק מן העולם, נכנס בן אחותו אצלו מצאו בוכה. א"ל: רבי, מפני מה אתה בוכה? יש תורה שלא למדת ולמדתי? הרי תלמידך יושבים לפניך. יש גמילות חסדים שלא עשית? ועל כל מדות שהיו בך היית מתרחק מן הדייני ולא נתת רשות על עצמך להתמנות על צרכי צבור. א"ל: בני, עליה אני בוכה. שמא אתן דין וחשבון על שהייתי יכול לעשות דיניהם של ישראל, הוי: "ואיש תרומות יהרסנה".⁹

נצחוני בבית המדרש - תנורו של עכנאי

באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח ... אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו ... אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו ... גער בהם

תלמידי חכמים וחובשי בית המדרש לתפקידים ציבוריים, ראה מחד גיסא צוואת ר' עקיבא לר' יהושע בנו: "אל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים" (פסחים קיב ע"ב), וכן: "אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוח דעתו עליו - אומרים לו: חזור לאחור" (יומא כב ע"ב); ומאידך גיסא: "איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הציבור - זה ששואלן אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר, ואפילו במסכת כלה" (שבת קיד ע"א). כל זה מנקודת ראות הציבור. והמדרש שלנו ממליץ לתלמידי החכמים או לחברים, לא לצאת ממגדל השן שלהם אל החיים הציבוריים. ראה עוד על שני תלמידי חכמים, רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגאד, שרבן גמליאל ביקש למנות אותם לתפקיד ציבורי (כדי לתת להם פרנסה, בעקבות בקשה של ר' יהושע) והתרה בהם: "כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם" (מסכת הוריות י ע"א) - בדברינו [שררה](#) בפרשת קרח וכן [שררה על הציבור](#) בפרשת שמיני. ראה עוד תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ב הלכה ח שתלמיד חכם יכול "ליטול את השם" ולנהוג מנהג יחיד השונה מהציבור, אבל לא ברגע שהתמנה לפרנס על הציבור: "וכל דבר שהוא של שבת, לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד, עושה. תלמיד חכם עושה, אלא אם כן מינו אותו פרנס על הציבור".

⁷ כאן יש כבר קפיצה קוונטית ועליית מדרגה משמעותית. העימות כבר איננו בין המנהיג לציבור, אלא ישירות בינו ובין הקב"ה. לא סתם בין מנהיג לקב"ה, כמו אולי הרעיון של הסתייגות מהמלוכה, כפי שאומר שמואל: "וה' אלהיכם מלפניכם" (שמואל א יב יב), אלא בין מנהיג שבא מעולמה של תורה, בין הצדיק, תלמיד החכם, החבר שיוצא לזירה הציבורית, לקב"ה. מוטיב זה איננו נדיר כלל בעולם המחשבה של המקרא וחז"ל. בתורה: "כי שרית עם אלהים ותוכל" - במאבק יעקב והמלאך. ובתלמוד (פסחים קיט ע"א): "למנצח מזמור לדוד. זמרו למי שנוצחין אותו ושמת. בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מידת בשר ודם. בשר ודם מנצחין אותו - ועצב. אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמת" (במדרש (דברים רבה פרשה ה' יג): "אמר משה: ריבונו של עולם, אתה אומר אכנו בדבר ואני אומר סלח נא! ... נראה מי נוצח אתה ה' או אני" וכן רבים אחרים. ראה דברינו [הטיחו דברים כלפי מעלה](#) בפרשת שלח לך. אבל כאן הביטוי חריף ומיוחד: "אני ואתה עומדים בזירה", בדומה למתגוששים בזירה הרומית. מה פשר עימות זה בין תלמיד חכם שנטל טלית ובין הקב"ה? מה בדיוק מנסה הדרשן לומר לנו? ובנוסף, מה הקשר של מדרש זה לפרשת יתרו!

⁸ הקשר הראשון האפשרי של המדרש בו פתחנו לפרשת השבוע, הוא פרשת מינוי הדיינים, המקדימה את מתן תורה (פרק יט בספר שמות, המקדים את פרק כ). לפני, אבל גם מיד אחריה (פרשת משפטים) ויוצרת "מעטפת משפטית" סביב מתן תורה. וכמאמר חז"ל "כך התורה, דינין מלפניה ודינין מאחריה והיא באמצע" (שמות רבה ל ג). הדיין נכנס כביכול לזירה עם הקב"ה. או שיהיה שותף למעשה בראשית "חליף" את הקב"ה כדין בעולם ("אלהים - זה בית דין"), או שח"ח יחריב את העולם. וגם אם יאמר הדיין: "מה לי בטורח הציבור? מה לי בדיניהם!" (תנחומא משפטים) - אין לו ברירה, כי: "חכם שהוא יודע הלכות מדרשות ואגדות, ויתום ואלמנה הולכים אצלו שיעשה דין ביניהם, והוא אומר להם: עסוק אני במשנת, איני פנוי! ואמר לו האלהים: מעלה אני עליך כאילו החרבת עולמי" (שמות רבה פרשה ל, מקדמה ע"ח פרשת השבוע הבא - משפטים).

⁹ אם בפרשת יתרו אנחנו מוצאים מדרשים כנגד מי שמתמנה לתפקיד ציבורי וכביכול מחליף את הקב"ה, בראש פרשת משפטים או מוצאים מדרשים בכיוון הפוך לגמרי - בשבח עשיית הדין והמשפטים. ואין דין ומשפט בלא דיינים ראויים. ראה דברינו [מלך במשפט](#) [יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה](#) בפרשת משפטים. איש תרומות שמסגרת בד' אמות בית המדרש (מורם מעם ואינו תורם לחברה), נחשב למי שהורס החברה האנושית. עכ"פ, מדרש תנחומא זה (לא מצאנו לו מקור קדום יותר), עומד באופן ברור כנגד שמות רבה בו פתחנו.

רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? ... חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו ... עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא ... אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול ... מצאו רבי נתן לאלהו, אמר לו: מה עשה הקב"ה באותה שעה? - אמר לו: חיך ואמר, נצחוני בני, נצחוני בני. (בבא מציעא נט ע"ב).¹⁰

הזדהות המנהיג עם הציבור – השליח עם שלוחיו

בנוהג שבעולם, בשר ודם האומר לחברו: למה אתה עושה כן? הוא כועס עליו! ומשה אמר לפני הקב"ה: "למה הרעותה לעם הזה?" אלא כך אמר לפני הקב"ה: נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהן של דור המבול היאך נדונו - מדת הדין הייתה. ומעשה דור הפלגה ושל סדומיים היאך נדונו - ומדת הדין הייתה. העם הזה, מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו? ואם בשביל שאמר אברהם אבינו: "במה אדע כי אירשנה" ואמרת לו: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך",¹¹ אם כן הרי עשו וישמעאל מבניו והן צריכין להשתעבד כמו הם. ואפילו כן, היה לו להשתעבד דורו של יצחק או דורו של יעקב, לא לעם הזה שהוא בדורו!¹² ואם תאמר מה איכפת לי? אם כן "למה זה שלחתי" (שמות רבה פרשה ה סימן כב, סוף הפרשה).¹³

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ו עמוד ב

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע,¹⁴ וכל הבוצע - הרי זה חוטא, וכל המברך את הבוצע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר: "בוצע ברך נאץ ה'" (תהלים י ג),¹⁵ אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר: "כי המשפט לאלהים הוא" (דברים א יז), וכן משה היה אומר: יקוב הדין את ההר. אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום,

¹⁰ הנה לנו "ניצחון" של חכמים את הקב"ה כביכול, בבית המדרש. ראה "נצחוני בני" אולי חריף יותר (ומפורסם פחות) במסכת בבא מציעא פו ע"א: "קא מילגי במתיבתא דרקייעא אם בהרת קודמת לשער לבן - טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת - טהור. ספק, הקב"ה אומר: טהור, וכולהו מתיבתא דרקייעא אמרי: טמא. ואמרי: מאן נוכח (מי יכריע) - נוכח רבה בר נחמני. דאמר רבה בר נחמני: אני יחיד בנגעים, אני יחיד באהלות". ראה בשטיינזלץ שם באורח ההלכה ובעיונים שרבה מצטרף לצדו של הקב"ה ופוסק "טהור" כנגד כל מתיבתא דרקייעא, אבל בו בזמן נדון הדבר בבית המדרש של חכמים ופסקו כתנא קמא במשנה בנגעים (פרק ד משנה יא) שספק אם שער לבן קדם - טמא. נגד הקב"ה, נגד רבה בר נחמני שהעיד על עצמו שהוא יחיד בנגעים ובאהלות (ועכשיו הוא בעולם האמת ולומד תורה במתיבתא דרקייעא), ואף נגד ר' יהושע - זה שעמד על רגליו ואמר: לא בשמים היא. הקשר שני אפשרי של המדרש בו פתחנו לפרשת השבוע, הוא מתן תורה וירידתה מהשמים לידי בני האדם. ובהם תלמידי החכמים אשר יושבים ומתנצחים בהלכה. אם יטיבו לפרש את התורה ולחיות על פיה - "ניצחון" ואם לאו - "נוצחו". "למיימינים בה - סם חיים, למשמאילים בה - סם מוות" (שבת פח ע"ב). יש אמנם הבדל מהותי בין ההתנצחות בתוך בית המדרש (תנורו של עכנאי) ואף ההתנצחות בין מתיבתא דארעא ומתיבתא דרקייעא (יעיר לבן ובהרת) שם החברים ספונים בבית המדרש והדיון הוא הלכתי טהור, ובין ההתנצחות של חבר שיצא מבית המדרש ונטל תפקיד בחיים המעשיים ובהנהגת הציבור ומתנצח משם עם הקב"ה. מחוץ לכתלי בית המדרש ההתנצחות היא ביישום ההלכה ובהכרעת הדין, כולל דיני ממונות בין אדם לחברו, בכל אותם מקרים בהם צריך לעיתים לפרש בין הדרישות העקרוניות של ההלכה ובין מציאות החיים. אבל השלב הראשון של "הניצחון" מול הקב"ה הוא כן בבית המדרש שם מתגבשת ההלכה. ה"ניצחון" השני הוא ביישום עקרונות ההלכה האנושית בחיים המעשיים, ואפשר שצריך להבחין בין "ניצחון" תלמידי החכמים בבית המדרש ל"ניצחון" הדיינים בבית הדין.

¹¹ בראשית פרק טו - ברית בין הבתרים. עפ"י מסורת רחבה של פירושים ומדרשים, אברהם חטא בחוסר אמנה, כאשר בקש אות לקיום ההבטחה ואמר: "במה אדע כי אירשנה", אחרי שקבל מהקב"ה את הבטחת הארץ והזרע. ויש שלא מסכימים עם דעה זו. וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [במה אדע כי אירשנה](#) בפרשת לך לך. משה (של המדרש) כאילו אומר: אינני נכנס כעת בכל הענין של ברית בין הבתרים ובמעשה אבות (ובכל המדרשים והפירושים). מה שהיה בספר בראשית, היה. אנחנו כעת בספר שמות, בדור שלי. ראה דברינו [אותם הנתונים תחת הבנין](#) בפרשת שמות.

¹² הפרט אינו מחויב לחשבונות של מהלכים היסטוריים גלובליים, כגון ברית בין הבתרים, בודאי לא על חשבון סבל היחיד. בכך אולי כבר קדם יעקב למשה וכבר בספר בראשית אנו רואים "התנגדות" לגורל ברית בין הבתרים וגזירת שעבוד מצרים. ראה מדרש תנחומא (בובר) בפרשת "וישב יעקב ... בארץ כנען" על הפסוק "ויוסף הורד מצרימה". אומר שם המדרש: "לפיכך היה יעקב מתיירא לירד למצרים, לפי שנגזר על אברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך. וישב לו בארץ כנען". אבל בפועל יעקב הוא שיוורד למצרים ואילו משה הוא שצריך להוציא את העם משם. עצמותיו של יעקב נחות בשלום במערת המכפלה בארץ ישראל ואילו עצמותיהם של בני ישראל הוא יעקב, נושאות במשא השעבוד שאין לו קץ. המילים "דורו של יעקב" מקבלות כאן משמעות מיוחדת. הם שירדו למצרים!

¹³ אפשרות שלישית, אולי הפשוטה מכולן, היא הזדהות המנהיג עם העם עד כדי עמידתו לצידם בעימותים בין הקב"ה ובינם. ומי גדול לנו ממשה, שלאחר שסירב וחזר וסירב לשליחות (ביודעו אולי מה מצפה לו בה), מרגע שלקחה על עצמו, הזדהה עמה עד כדי עימות עם הקב"ה - מי ששלח אותו ובעצם כפה את השליחות עליו. עד כמה שידינו משגת, מוטיב אחריות ומשא המנהיגות מופיע בחז"ל יותר בכיוון שהמנהיג צריך לסבול את שיגיונות העם ותלונותיו, כמו למשל במדרש שמות רבה ז ג ד: "אמר להם הקב"ה: בני סרבנים הם, רגזנים הם, טרחנים הם. על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהיו מקללים אתכם, שיהיו מסקלים אתכם באבנים". המוטיב הפוך שהמנהיג נכנס לעימות עם הקב"ה מופיע שוב במשה בחטא העגל והמרגלים, כולל עונשו האישי שלא נכנס לארץ, מעט בנביאים ובעיקר בספרות החסידית, למשל בדמותו של ר' יצחק מברדיצ'ב סניגורם של ישראל.

¹⁴ היינו לעשות פשרה בדיון. הדין צריך לחתוך את הדין ולהגיע לשורש האמת.

¹⁵ ראה הפסוק המלא שם: "כִּי הִלַּל רָשָׁע עַל תְּאוֹת נַפְשׁוֹ וַיִּבְצַע בְּרַךְ נֶאֱמָר ה' ", שפשוטו הוא שהרשעים הולכים אחרי תאוות ליבם ועוד מנאצים ובטוחים שלא יאונה להם רע. כמו שמדרש תהלים מבאר שם: "אין הרשעים מחללין עצמן, עד שעושין תאוותן, ושרש"י מפרש שם: "כי עתה עמלק הרשע מתהלל שמשגיג כל תאות נפשו ... והגזלן שבח את עצמו לאמר נאץ ה' ושלום יהיה לי". במקום אחר (בבא קמא צד ע"א וגם בהמשך הסוגיה שם בסנהדרין) דורשים חז"ל פסוק זה על מצווה הבאה בעבירה: "גזל חיטים ואפה מצה" או לולב הגזול וכו', שזה קרוב לפשט הפסוק. אבל כאן, הדרשה מנותקת לחלוטין מהפשט.

ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר: "תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון" (מלאכי ב ו).¹⁶

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ועדיין לא נתקררה דעתנו ואנו חוזרים ופונים לכל שואבי המים, הדולים, מדלים ומשקים, שיריצו לנו את דבריהם ואיגרותיהם ואימייליהם בדבר פשר מדרש שמות רבה בו פתחנו. מה פשר העימות, כביכול, של איש ציבור עם הקב"ה.

¹⁶ במחשבה נוספת ובעקבות משוב שקבלנו משואבי המים, מוצע פתרון נוסף. לשם כך, נחזור למדרש שמות רבה בו פתחנו ולאוסף המקורות שהבאנו בהמשך שם על הדרישה מהדיין לחקור היטב ולהוציא את דין האמת לאמיתה. זו שיטתו של משה שגם חשב בפרשתנו ללמד את העם את "חוקי האלהים ותורותיו" ולדון דין יחידי עד האמת האבסולוטית, עד שיקוב הדין את ההר, אבל יתרו חושב שהוא טועה. פעמיים בכל הש"ס נזכר הביטוי: יקוב הדין את ההר, היינו יקדח חור למלוא רוחב בסיס ההר עד הקצה השני. פעם אחת כאן במסכת סנהדרין בשמו של משה, ופעם שנייה במסכת יבמות צב ע"א בשמו של ר' אליעזר בן הורקנוס בדין קרבן חטאת (ואולי הוא רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי שמוזכר כאן כמי שאוסר לבצוע את הדין). אבל אהרון מעדיף לא להגיע לאמת האבסולוטית, אלא לאמת החברתית שאפשר לחיות איתה. אולי גם זה "נצחת או נצחתי". הקב"ה מנצח כאשר נוקב הדין את ההר והגענו אל האמת הצרופה. אבל האדם מנצח כאשר הוא עושה פשרות. ומה נקבע להלכה? פשרה בדין זה עצמו. ראה לשון תלמוד ירושלמי סנהדרין פרק א הלכה א: "תני ר' שמעון בן מנסיא אומר: פעמים שאתה רשאי לבצע, פעמים שאין אתה רשאי לבצוע. כיצד? שנים שבאו אל הדיין, עד שלא שמע דבריהן או משמע דבריהן ואינו יודע היכן הדין נוטה רשאי לומר להן צאו ובצעו. משתשמע דבריהן ויודע אתה היכן הדין נוטה - אין אתה רשאי לבצוע".